

8. ROSJA I TURCJA W POŁOWIE XIX WIEKU – notatka

---

1. Bałkany na początku XIX w.

- a) Imperium Osmańskie przejęło władzę na Bałkanach jeszcze w średniowieczu. Słowianie na Bałkanach często wyznawali prawosławie bądź katolicyzm i z racji tego byli pozbawieni większości praw oraz wyzyskiwani ekonomicznie przez posiadaczy ziemskich. Jedynie Czarnogóra posiadała autonomię gwarantowaną przez Rosję. Rządzili nią władcy – prawosławni biskupi ,
- b) 1804 – 1813 – powstanie Serbów walczących o niepodległość zostało brutalnie stłumione,
- c) 1815 – 1817 r. – wybuchło kolejne powstanie Serbów, które uzyskało wsparcie dyplomatyczne Rosji. **W 1817 r. Turcja nadała Serbii nieformalną autonomię.** Władzę w Serbii objął kneź Milosz Obrenović, który stał na czele powstania.
- d) 1826 r.** – Rosja zmusiła Turcję do podpisania **konwencji akernańskiej**, która zapewniała forlanie **autonomię Serbii, Mołdawii i Wołoszczyźnie.**

2. Wojna o niepodległość Grecji.

- a) sytuacja Greków w Imperium Osmańskim :
- Grecy cieszyli się w Turcji dużymi swobodami, m.in. mogli pełnić wysokie urzędy cywilne i wojskowe, mieli również duże wpływy w handlu,
  - wielokrotnie Grecy się buntowali by odzyskać pełną niepodległość. Od początku XIX w. zaczęły powstawać liczne organizacje spiskowe,
  - Grecy mogli liczyć na wsparcie prawosławnej Rosji.
- b) 1821 r. – greckie tajne organizacje rozpoczęły powstanie na Bałkanach przeciwko Turcji,
- c) 1822 r. – Grecy zwołali Konstytuantę w Epidaurus (Zgromadzenie Narodowe):
- uchwalili konstytucję wzorowaną na amerykańskiej,
  - proklamowali niepodległość,
- d) w odpowiedzi Turcy dokonali pogromu Greków w całym państwie;
- e) by stłumić powstanie do Grecji wysłano wojska na czele z Ibrahimem Paszą, które w 1826 r. zdobyły twierdze w Missolongi, a w 1827 r. Ateny
- f) schyłek powstania**
- **w 1827 r. interwencja zbrojna Rosji, Wielkiej Brytanii i Francji,**
  - rozbicie floty tureckiej pod **Navarino**,
  - wojska francusko - angielskie wylądowały w Grecji, a wojska rosyjskie w 1828 r. przekroczyły granicę turecką w Armenii i na Bałkanach. Armia feldmarszałka Iwana Dybicza zdobyła Adrianopol (1829) co skłoniło Turcję do zawarcia pokoju,
- e) 1829 r. – pokój w Adrianopolu**
- Grecja odzyskała niepodległość,
  - Rosja otrzymała:
    - gwarancję handlu na Morzu Czarnym i u ujścia Dunaju,
    - protektorat nad Mołdawią i Wołoszczyzną,
    - kaukaskie wybrzeże Morza Czarnego,
    - Armenię Wschodnią
  - powiększono granice autonomicznej od 1817 r. Serbii,
  - potwierdzono autonomię Mołdawii i Wołoszczyzny
- f) 1830 r. na konferencji w Londynie** potwierdzono niepodległość Grecji,
- g) 1832 r. –władzę w Grecji objął król Otton Wittelsbach z dynastii bawarskiej. W 1863 r. królem został duński książę Jerzy I.

3. Imperium rosyjskie w połowie XIX w.

a) Rosja państwem absolutnym (system samodzierżawia); społeczeństwo rosyjskie było zawiedzione brakiem liberalnych reform obiecanych przez cara Aleksandra I.

b) organizacje konspiracyjne zaczęły powstawać już w 1816 r.

- celem konspiratorów było obalenie samodzierżawia ,
- w ich skład wchodził wykształceni oficerowie wywodzący się z arystokracji, którzy brali udział w wojnach napoleońskich,
- wśród spiskowców można było zauważyć:
  - nurt umiarkowany – jego członkowie dążyli do uchwalenia konstytucji i przekształcenia Rosji w monarchię konstytucyjną,
  - nurt radykalny – spiskowcy chcieli by Rosja stała się republiką,
  - nurt skrajny – dążył do zamordowania cara wraz z rodziną.
- w 1821 r. powstały dwie organizacje:
  - **Towarzystwo Południowe**, które powstało w Tulczynie ; na jego czele stał **płk Paweł Pestel** (zwolennik skrajnych działań)
  - **Towarzystwo Północne** działające w Petersburgu, na czele z **księciem Sergiuszem Trubeckim** , poetą **Konradem Rylejewem** oraz pisarzem **Aleksandrem Bestuzewem**; miało ono charakter umiarkowany

c) powstanie dekabrystów – 25 grudzień 1825 r. (14 grudnia – kalendarz juliański)

- w listopadzie 1825 r. zmarł car Aleksander I. Nowym carem miał zostać jego brat Mikołaj,
- spiskowcy postanowili dokonać przewrotu podczas składania przysięgi na wierność nowemu carowi, w grudniu 1825 r.,
- nie podjęto żadnych aktywnych działań oprócz odmowy złożenia przysięgi,
- car sprowadził jednostki spoza stolicy, aresztował spiskowców, przywódców stracił, oficerów zesłał na Syberię, a szeregowych żołnierzy kazał wychłostać.

d) Mikołaj I wzmocnił władzę carską poprzez:

- utworzenie specjalnych jednostek żandarmerii i tajnej policji (ochrony) w 1826 r.,
- poddanie uniwersytetów ścisłej kontroli,
- wprowadzenie cenzury politycznej.

e) w polityce zagranicznej Rosja umocniła swoją mocarstwową pozycję poprzez:

- wygraną wojnę z Turcją z lat 1828 – 1829,
- stłumienie powstania listopadowego 1830 – 1831,
- stłumienie powstania węgierskiego podczas Wiosny Ludów w 1849 r.

4. Wojna krymska 1853 – 1856 .

a) przyczyny wojny krymskiej:

❖ ekspansywna polityka Rosji wobec Turcji:

- dążenie Rosji do rozszerzenia wpływów ekonomicznych na terenie Imperium Osmańskiego – gwałtowny rozwój handlu czarnomorskiego,
- chęć przejęcia kontroli nad cieśninami czarnomorskimi (Bosfor i Dardanele), najważniejszym punktem strategicznym w tym rejonie, dzięki któremu Rosja mogłaby kontrolować handel w tej części Europy oraz szachować Turcję i inne państwa zainteresowane ekspansją na Bałkanach czy Bliskim Wschodzie,
- próba wywarcia presji na Turcję i umocnienia wpływów rosyjskich w tym państwie. Pretekstem była sprawa świętych miejsc w Palestynie. Car Mikołaj I w 1853 r. wystosował ultimatum do sułtana tureckiego, w którym żądał uznania praw Rosji do opieki nad wyznawcami prawosławia

w Turcji. Dawałoby mu to możliwość ingerowania w wewnętrzne sprawy Turcji. Sułtan odrzucił ultimatum rosyjskie,

- w odpowiedzi w 1853 r. Rosja zajęła księstwa naddunajskie: Mołdawię i Wołoszczyznę, co było sprzeczne z interesem Austrii i Turcji.

❖ konflikt interesów między polityką Rosji a interesami Wielkiej Brytanii, Francji i Austrii:

- Wielka Brytania chciała utrzymania status quo w tym rejonie; pragnęła podporządkować sobie Turcję pod względem ekonomicznym.
- Francja była zainteresowana przekreśleniem ładu powiedeńskiego i zmianami terytorialnymi na obszarze Europy. Konflikt byłych sojuszników (Rosji i Austrii) była ręką Francji. Jednocześnie chciała chronić swe interesy w Turcji, Egipcie i Syrii przed ekspansjonizmem rosyjskim.
- Półwysep Bałkański był naturalnym terenem ekspansji Austrii; zajęcie Mołdawii i Wołoszczyzny godziło w jej interesy tak polityczne jak i gospodarcze (Rosja kontrolowała Dunaj – ważny szlak handlowy).

b) przebieg wojny krymskiej

- Turcja wypowiedziała wojnę Rosji po zajęciu przez nią księstw naddunajskich (1853)
- Wojska tureckie wkroczyły na rosyjskie Zakaukazie lecz zostały wyparte. Również flota turecka została pokonana w **bitwie pod Synopą** na Morzu Czarnym przez flotę rosyjską.
- Po klęskach wojsk tureckich, państwa które dążyły do osłabienia Rosji zawarły koalicję antyrosyjską. Były to Francja, Anglia i Królestwo Sardynii. Do koalicji nie przystąpiła Austria, która jednak zachowując „neutralność” wprowadziła swoje wojska na Wołoszczyznę.
- Anglia i Francja, wykorzystując swe panowanie na morzach, dokonały szeregu bombardowań i prób desantu w Finlandii, Zatoce Fińskiej, na wyspach Alandzkich na Bałtyku, w Pietropawłowsku na Kamczatce oraz w Odessie i Kerczu na Morzu Czarnym.
- We wrześniu 1854 r. 60 tysięcy żołnierzy wojsk brytyjskich, francuskich i tureckich wylądowało na Półwyspie Krymskim. Dołączyły do nich później także wojska Sardynii. Sprzymierzeni zajęli półwysep bez większych walk, z wyjątkiem miasta i twierdzy Sewastopol, którego oblężenie, połączone z ciężkimi bombardowaniami, trwało przez 11 miesięcy, do września 1855 roku.
- Po zdobyciu przez sprzymierzonych Sewastopola, wojna krymska trwała jeszcze przez prawie pół roku, ale działania wojenne ograniczyły się już tylko do terenów Zakaukazia i sporadycznych ataków floty brytyjskiej na miasta rosyjskie nad Bałtykiem i Morzem Białym.
- Trwała też angielska blokada cieśnin duńskich, uniemożliwiająca Rosji eksport zboża i innych towarów. Wojna ostatecznie zakończona w 1856 r.
- W trakcie wojny krymskiej zmarł car Rosji Mikołaj I Romanow, a tron po nim przejął jego syn Aleksander II (1855 - 1881)

c) skutki i znaczenie wojny krymskiej:

❖ traktaty pokojowe podpisano:

- **w Paryżu 30.03.1856 r.** z Francją, Wielką Brytanią i Królestwem Sardynii– Rosja zrzekła się: zdobyczy na Kaukazie (twierdza Kars w Armenii tureckiej), i Besarabii, którą przekazano Turcji. Rosja musiała rozwiązać flotę czarnomorską, zobowiązała się przestrzegać neutralności Morza Czarnego – Rosja miała zakaz posiadania floty wojennej i budowy twierdz przybrzeżnych na Morzu Czarnym, które stało się otwartym dla innych flot; zrzekła się protektoratu nad Mołdawią, Wołoszczyzną i Serbią, które od tej pory miały otrzymać autonomię pod protektoratem Turcji. Mołdawia i Wołoszczyzna zjednoczyły się ogłosiły swoją niepodległość (powstała Rumunia), która pełną suwerenność uzyskała w 1878 r.

- w Wiedniu – 1.02.1856 r. z Austrią– car Aleksander II zobowiązał się do zrzeczenia się przez Rosję protektoratu nad księstwami naddunajskimi; przestrzegania swobody żeglugi na Dunaju; zaprzestania żądań opieki nad prawosławnymi w Turcji.

❖ skutki i znaczenie:

- Rosja utraciła korzyści polityczne w rejonie Morza Czarnego,
- wojna ukazała słabość imperium rosyjskiego i jego zacofanie techniczne oraz gospodarcze,
- przyczyniła się do zmiany polityki wewnętrznej Rosji. a **car Aleksander II** zapowiedział i inne reformy. Rozpoczął się okres tzw. **odwilży posewastopolskiej**:
  - w 1861 r. w Rosji **zniesiono poddaństwo osobiste chłopów** oraz **wprowadzono reformę uwłaszczeniową** (poza ziemiami dawnej Rzeczypospolitej). Ziemię mogły wykupić wspólnoty wiejskie (**miry**). Miry miały spłacać wartość ziemi w ratach,
  - Aleksander II powołał **ziemstwa czyli samorządy terytorialne**. Władze samorządów pochodziły z wyborów. Zasiadała w nich szlachta, bogaci chłopci oraz mieszcianie. Zajmowały się oświatą, szpitalnictwem, gospodarką regionu, budową dróg,
  - **reforma sądownictwa** – zniesiono kary cielesne, przyznano oskarżonemu prawo do obrony, wprowadzono do sądów ławników,
  - **reforma szkolnictwa** – zwiększono liczbę szkół, przyznano ograniczoną autonomię uniwersytetom, zezwolono na studia dzieciom mieszczan i chłopów,
  - **złagodzone cenzurę**,
  - ograniczono wszechwładze tajnej policji państwowej,
  - **reforma armii**: skrócono czas trwania służby wojskowej do 6 lat, ze służby zaczęto zwalniać jedynych żywicieli rodzin, skrócono czas służby osobom wykształconym.

Mimo podjęcia reform ustrój Rosji się nie zmienił. Tempo wprowadzania zmian było niewielkie. Odrodził się ruch spiskowy, który zaczął dokonywać zamachów na urzędników carskich. W 1881 r. w zamachu zginął car Aleksander II, a nowy car Aleksander III zaprzestał reform.

- Austria mimo pozornego zwycięstwa została całkowicie izolowana przez pozostałe państwa europejskie, tracąc swojego dotychczasowego sojusznika – Rosję. Izolacja ta przyczyniła się do klęski politycznej Austrii w latach 1858- 1866,
- zakończył się okres, w którym Austria obok Rosji pełniła rolę hegemon na kontynencie europejskim i gwarantowała status quo w Europie,
- wojna krymska oznaczała koniec Świętego Przymierza i porządku powiedeńskiego i zapoczątkowała proces tworzenia się nowego systemu sojuszy, zakończony utworzeniem Trójprzymierza i Trójporozumienia.

❖ umiędzynarodowienie sprawy polskiej (dzięki walce Anglii i Francji przeciwko Rosji)

Polacy mieli nadzieję, że państwa zachodnie po pokonaniu Rosji poruszą kwestię polską i pomogą Polakom odzyskać suwerenność. Miały temu służyć działania dyplomatyczne i militarne – tworzenie polskich oddziałów walczących po stronie koalicji przeciwko Rosji;

- działalność Hotelu Lambert i księcia Adama Czartoryskiego, który dążył do utworzenia legionu polskiego w Turcji. W pracach tych brał udział Adam Mickiewicz, chcąc wspomóc sprawę polską. Zmarł w Stambule w 1854 r.
- działalność Michała Czajkowskiego (przeszedł na islam i uzyskał tytuł Sadyka Paszy) – stworzył legiony polskie w Turcji,
- gen. Władysław Zamoyski stworzył dywizję polską na Bałkanach.

Po zakończeniu wojny ani Francja ani Anglia nie poruszyły kwestii polskiej na konferencji pokojowej.